

לב להבין

הבנה ועיון
במקרא
על סדר
פרשת השבוע

גיליון פ"ז
פרשת משפטים
תשפ"ב

וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשְׁמֹר לִפְנֵיהֶם: (כא, א)

פתיחת 'ואלה' ב-ו' החיבור מכריחה אותנו לומר שפרשה זו מחוברת אלעיל מינה. ובחז"ל אמרו 'ואלה מוסיף על הראשונים, מה הראשונים מסיני, אף אלו מסיני'. ויש להבין מה נתייחדה פרשה זו בכך שנאמרה אף מסיני.

והביאור בזה הוא שפרשה הקודמת לה, כל יסודה במה שנאמרה כהמשך לעשרת הדברות, שהרי היא פותחת 'וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתֶּם רְאִיתֶם כִּי מִן הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם: לֹא תַעֲשׂוּן אֹתִי אֱלֹהִי כְסָף וְאֶלֹהֵי זָהָב לֹא תַעֲשׂוּן לָכֶם'. ובא לומר שאף פרשה זו באה לפרש את הדיברות שנאמרו בסיני, רק שיש עלינו להבין את משמעותה.

והנה כבר נכתב כאן להראות כי ביציאת מצרים היו ב' חלקים בגילוי, שנתגלה הקב"ה הן כ'אלוקי ישראל' - ביציאת מצרים, והן כ'מלך ישראל' בקריעת ים סוף. וכנגד זה נתחלקו עשרת הדיברות לב' לוחות - חמשת הראשונות באו להעמיד בקרבם את השם כאלוקים. וחמשת השניות באו להעמיד את תהלוכות חייהם בינם לבין עצמם - כעם שה' הוא מלכם, כמו שנאמר 'מלך במשפט יעמיד ארץ'.

והנה פרשת 'אתם ראייתם כי מן השמים דיברתי עמכם וכו' - אלו המצוות שהם בעצם הרחבה וביאור של החלק הראשון של הדיברות. ואילו פרשת 'ואלה המשפטים' היא הרחבה של החלק השני - המצוות שבאו להעמיד את תהלוכות חייהם כ'עם' לפני המלך השם.

וזה מה שיבאר מדוע בפרשה זו באו מצוות שלכאורה אינם שייכות למשפטים שבין איש לרעהו, כגון איסור עבודה זרה, מצוות השמיטה וחובת הרגלים. אבל האמת היא שיסודה של פרשה זו אחת היא - להעמיד את משפטי העם הנבחר כגוי קדוש וכעם להשם.

וְאִנְשֵׁי קִדְשׁ תִּהְיוּ לִי וּבִשְׂרָר בְּשֹׁדֶה טָרַפָּה לֹא תֹאכְלוּ לִפְלֹב תִּשְׁלַכְוּן אֹתוֹ: (כב, ל)

ממה שכתב הכתוב 'בשדה' דרשו חז"ל לאסור 'בשר שיצא

חוץ למחיצתו', כגון בשר קדשים שיצא חוץ לקלעים, וכן בהמה המקשה לילד בשעת שחיטה והוציא הולד את ידו - שאבר זה אינו נותר אגב שחיטת אימו. ויש להקשות כיצד ראו זה בכתוב, וכן יש לשאול שלפי דרשה זו לפו"ר המשך לשון הפסוק משולל כל הבנה - 'ובשר בשדה טריפה', שהרי לכאורה אין כל קשר בין פסול יוצא לאיסור טריפה.

והנה יסוד איסור טריפה נובע ממה שבכל בהמה נאמר 'וְזָבַחְתָּ מִבְּקָרָהּ וּמִצִּיֹּאֶנָּה... וְאָכַלְתָּ בִשְׂעָרֶיהָ כָּכֵל אֹת נֶפֶשׁ'. שנצטוונו מהתורה לכל בהמה שנחפוץ לאכלה - לשחטה קודם לכן. ומהות אותה הזביחה הוא תיקון וזימון הבהמה לאכילה, כדי שנאכל בצורה ראויה ומתוקנת.

ולפי זה נבין פשטיה דקרא במאי קאי, ומדוע תלה עיקר האיסור באכילת הטריפה בשדה דייקא. והביאור בזה הוא שבהמה זו, מעיקרא לא היה בדעתו לזבחה ולאכלה. רק אחר שבא הזאב ודרסה, ורואה היא שנוטה היא למות, ממחר הוא לזבחה ולאכלה - כדי שלא תתנבל ותיפסד.

ואף שסוף סוף שחטה כדין, מ"מ אין כאן צורת זביחה ראויה, באשר לא הוא הכינה והזמינה לכך בביתו, אלא הזאב הוא שהכריחו לשחטה ולאכלה על פני השדה. ואף שאינו חשוב ממש נבילה, עדיין אין זו צורת האכילה הראויה והמתבקשת מאנשי קודש. וזהו שאמר הכתוב 'ואנשי קודש תהיו לי ובשר בשדה טריפה לא תאכלו', אל תאכלו בכדי להצילו, אלא 'לכלב תשליכו אותו' - שהוא דרכו לאכול בצורה שכוז.

ולפי זה נבין שהדרשה היא בעומק כוונת הכתוב, שהרי עיקר הפגם הוא בחיסרון זימון והכנה שבשחיטה זו, שאילצתו לאכול הבשר כך, על פני השדה, חוץ למחיצתו הראויה. ומינה למדו חז"ל, לפסול כל בשר ששחיטתו לא הכינתו וזימנתו למקום זה שהוא קיים בו. וכך למדו לבשר קדשים שיצא חוץ למחיצתו - שהרי כל שחיטתו באה להתירו למזבח או לאכילת הכהנים שהיא מותר מאישי השם. אבל כיון שיצא חוץ לרשות המזבח, ממילא שחיטתו לא התירתו לאכילה זו, ובטלה זביחתו.

וכן הוא הענין באבר ולד היוצא, שאינו נותר בשחיטת אימו

מִלֵּאֲתָהּ וְדִמְעָהּ לֹא תִאָּחֵז בְּכֹר בְּנִיהָ תִּתֵּן לִי: כֵּן תִּעֲשֶׂה
לְשֹׁרֶךְ לְצִאֲנָהּ שְׂבָעַת יָמִים יִהְיֶה עִם אִמּוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי
תִּתְּנוּ לִי: (כב, כח-כט)

בספר ויקרא נאמר - כלפי שאר הקרבנות 'שור או כֶּשֶׁב או
עֹז כִּי יוֹלֵד וְהָיָה שְׂבָעַת יָמִים תַּחַת אִמּוֹ וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי וְהִלָּאָה
יִרְצָה לְקָרְבַּן אֲשֶׁה לִּי'. ויש להבין מדוע נכפל דין זה של
הכשר הקרבן מיום השמיני והלאה.

והנה במתני' בפרה מצינו חילוק לדינא בין בכור מעשר
ופסח לשאר קרבנות. בכל הקרבנות אף שהוכשרו ליקרב
מיום שמיני והלאה, מ"מ מצווה לכתלחילה להביאם רק
מיום השלושים. כל זאת לבד מבכור מעשר ופסח,
שלכתחילה ניתן להביאם ביום השמיני.

ורוב מפרשי המשנה ביארו שם שדין זה יסודו מדרבנן, אבל
הרמב"ם שם כתב שהוא דין מהתורה, ונלמד מהחילוק
שלגבי בכור נכתב 'ביום השמיני תתנו לי', ואילו בשאר
קרבנות נכתב 'מיום השמיני והלאה'. ומכאן ילפי' -
שבבכור לכתלחילה יש לנו ליתנו ביום השמיני, ובשאר
קרבנות - רק יירצה, בדיעבד. ומה שילפינן דין זה גם לפסח
ולמעשר - כתב שם שהוא משום דהושוו במתן דמים. ויש
להבין את עצם גדר החילוק.

והנה ב' חלקים יש לכל קרבן. ראשית נתינת הדם הוא הנפש
להשם. ולאחריו - העלאת הקרבן עצמו על שולחן השם לריח
ניחוח. ומהות נתינת הדם היא מסירת נפש הקרבן לגבוה
והכרה בכך שהכול שלו - וממנו נתנו לו.

ובזה יובן החילוק בין ב' שיעורים אלו. יום השמיני הוא
שיעור ב'נפש' הקרבן - שמאז הושלמה לידתו ונקרא בעל
נפש בזכות עצמו, באשר יכול להתקיים לולי אימו. אבל יום
השלושים - הוא זמן שבו הוא כבר נחשב בר קימא. ולפני כן
אין זה מן הראוי להביאו ולהעלותו על שולחן השם.

ולפי זה נבחין שזהו החילוק הכתוב שכאן דיבר על נתינת
נפש הקרבן לה' 'ביום השמיני תתנו לי', ואילו שם דיבר על
הרצאתו לעלות על שולחן גבוה - 'ומיום השמיני והלאה
ירצה לקרבן אשה להשם'.

והחילוק נמצא מבואר מאלי - ישנם קרבנות שעיקרם הוא
לא העלאת הקרבן על שולחן השם - ללחם אשה, אלא עיקר
מהותם היא עצם נתינת דםם להשם.

והנה בכור ומעשר פשוט שאינם באים לריח ניחוח, אלא רק
בתורת הכרה שהם להשם. וגם פסח - נקבע רק כקרבן
הברית וביסודו במצרים כלל לא חייב הקטרת אימורים.
ומכאן שעיקר מהותם של קרבנות אלו הם בנתינת הדם הוא
הנפש על המזבח, ועל כן אדרבא, ככל שיקדים להביאם לפני
השם, כך תגדל מעלת הבאתם.

לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי רִבִּים לְרֵעֶת וְלֹא תִעָנֶה עַל רֵב לְנִטּוֹת
אַחֲרֵי רִבִּים לְהַטּוֹת: (כג, ב)

ידוע מה שדרשו בגמ' מפסוק זה (חולין י.). 'אחרי רבים
להטות' - מכאן שהולכים אחר הרוב. ונלמד דין זה כהנהגת
בירור ברוב דיני התורה.

ולכד ממה שהקשו רבים היכי ילפינן מדיינים לכל התורה
כולה, בכלל יקשה שהרי הפסוק בא לומר את ההיפך הגמור.
שהרי פשוטן של דברים, הוא להיפך, בדרך האזהרה - שבא
הכתוב להזהיר הדיינים שלא יטה לבכם מהצדק והאמת, גם
אם רבים יאמרו להם כך.

וכן כתב רש"י: 'יש במקרא זה מדרשי חכמי ישראל, אבל
אין לשון המקרא מיושב בהן על אופניו... ואני אומר ליישבו
על אופניו כפשוטו, כך פתרונו: לא תהיה אחרי רבים לרעת
- אם ראית רשעים מטיין משפט, לא תאמר הואיל ורבים הם,
הנני נוטה אחריהם, ולא תענה על ריב לנטות אחרי רבים
להטות - ואם ישאל הנדון על אותו המשפט אל תעננו על
הריב דבר הנוטה אחרי אותן רבים להטות את המשפט
מאמתו'.

ונמצא ש'אחרי רבים להטות' נאמר על דרך השלילה
והאזהרה, שלא ינטו אחרי רבים להטות הדין, וכיצד ניתן
ללמוד מכך את ההיפך - שנצטוונו ללכת אחר הרוב.

ועל זאת יש להוסיף את הקושיה החמורה שהקשה ה'אבן
עזרא' - שבכל התנ"ך לא תמצא מילת 'להטות' אלא מלשון
לעוות ולהטות הדין להיות שקר ועוולה. ונדחק לבאר
שדרשת חז"ל בזה נאמרה לאסמכתא בעלמא, ולכאוי' יקשה
לן לומר כן.

אבל הביאור בזה שהיא הנותנת - מהא דהוצרכה התורה
להזהירנו שבעת הריב לא נלך אחר הרבים להטות המשפט,
מכאן נלמד שבעלמא - צורת ההכרעה בכל מקרה של ספק -
הוא לילך אחר הרוב, שאם לא כן, לא הייתה התורה צריכה
להזהירנו בכך. ואם כן - שפיר ילפינן דבשאר מקומות
אזלינן בתר רובא.

ומהשתא יובן כיצד ילפי' מדיינים לכל התורה כולה. שהרי
אין כאן הלכתא בסדרי המשפט ודין מיוחד בהלכות דיינים,
אלא גילוי מילתא כיצד צורת ההכרעה הפשוטה והברורה
בכל ספק כי ימצא, וגילוי זה כוחו יפה לכל התורה כולה,
שכך היא המידה, ובכל מקום שנוכל - נלך אחר הרוב
לשקול ולהכריע הדבר.